

Eisner, Jan

O vzniku slovanské esovité zàušnice

Światowit 24, 395-403

1962

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O VZNIKU SLOVANSKÉ ESOVITÉ ZÁUŠNICE

Dobrým základem studia dějin esovité záušnice slovanské je stat', kterou napsala K. Musianowiczová¹, potom studie K. Dinklagovy² a I. Borkovského³. Menší dodatky a postřehy najdeme ve spisech československých (V. Budinský-Krička, P. Čaplovič, J. Poulík, E. Šimek, R. Turek), polských (J. Kostrzewski, W. Łęga, Z. A. Rajewski), jihoslovenských (J. Korošec, M. Čorovič-Ljubinkovič), německých (J. Hoffmann, K. Hucke, K. Langenheimer, E. Petersen, P. Reinecke) a maďarských (B. Szőke, Gy. Török)⁴.

Esovité záušnice je prostý šperk, ale jeho dějiny jsou dlouhé. Přes půl tisíciletí byla oblíbenou ozdobou hlavy dívek a žen ve valné části střední a zčásti i východní Evropy. Studium jejího vzniku a vývoje nás zajímavě poučuje o styku národa s národem a kraje s krajem, o síle lidového zvyku a kontinuitě práce v dějinách dávného obyvatelstva Evropy⁵.

Ve své stati, napsané k počtě významného slovanského vědce, chci se jen stručně zmíniti o tom, jak se dívám na vznik esovité záušnice slovanské. Domní-

¹ K. Musianowicz, *Kabłaczki skroniowe — próba typologii i chronologii*, „Światowit”, 20, 1948—49, Warszawa 1950, s. 115—232.

² K. Dinklage, *Studien zur Frühgeschichte des deutschen Südostens, I. Grundzüge der Entwicklung von karolingischer Tonware und Schläfenringen Süddeutschlands im Rahmen einer Frühgeschichte des Egerlandes. Südostforschungen* 5, 1940, s. 158—184; t ý ž, *Zur deutschen Frühgeschichte Thüringens*, „Mannus” 33, 1941, s. 408—507; t ý ž, *Frühdeutsche Volkskultur der Ostmark im Spiegel der Bodenfunde von Untersteiermark und Krain, Revidierter Sonderdruck aus „Mitt., d. Anthr. Ges. in Wien”* 71, 1942.

³ I. Borkovský, *Staroslovanská keramika ve střední Evropě*, Praha 1940, s. 56—59. Srov. též pozn. č. 25.

⁴ Podrobně chci o nich pojednati ve své „Rukověti slovanské archeologie”, kterou připravuji.

⁵ Význam záušnice vystihuje K. Musianowicz str. 215. — U Slovanů je jich nejvíce v 11. stol. Sr. L. Niederle, *Předběžné poznámky k pohřebišti u Děvčinské Nové Vsi*, „Obzor praehistorický”, 7—8, s. 44—48; tam na s. 47.

vám se totiž, že nás nové nálezy vybízejí k obnovení staré diskuse⁶. O vzniku esovitě záušnice se totiž uvažovalo už před L. Niederlem i za jeho doby a přemýšlí se o něm dosud. Už J. Hampel se r. 1905 podivoval, že se dějinám tak prostého kroužku věnuje tolik zájmu⁷. Zatím jsme však poznali, že jsou dvě velké oblasti, kde byly po několik století oblíbeny kruhy s esovitou smyčkou, oblast německá a slovanská. Dospěl jsem k závěru, že 1.) oblast od oblasti se liší, 2.) dále že na slovanském zvyku — zdobiti hlavu kroužky s esovitou smyčkou — má esovitá záušnice německá jen částečný podíl a 3.) že slovanská záušnice je šperk samostatného původu. Nevznikla v jedné dílně, ale v široké oblasti, k níž vedle středního Podunají s kulturou keszthelyskou počítám i oblast československou s kulturou velkomoravskou⁸. Jsem stejně jako L. Niederle⁹ přesvědčen, že na počátku jejího vývoje v Podunají jsou kruhy s dvojí smyčkou, z nichž zvláště důležité jsou záušnice z Jutase (obr. 1) ve stolici Veszprémské v Mad'arsku¹⁰. Souhlasím též s výkladem, že se esovitá záušnice v době, kdy byla masově vyráběna, rozšířila v západním Slovanstvu z Čech¹¹.

Výklady o vzniku slovanské esovitě záušnice jsou nyní v podstatě tři.

Jde především o myšlenku, že mohla, aspoň místy, vzniknouti samostatně. O tom lze uvažovati¹². Při výrobě otevřeného kroužku přišel řemeslník snadno na myšlenku, aby jeho konec zahrnul a pak zatočil¹³. Ale ve střední Evropě

⁶ K vyjasnění problému přispěje publikace nových výzkumu na př. pohřebiště v Lahovicích u Prahy, důležitého pro daný úkol; zatím o něm máme jen stručné zprávy (Z. Jelínková, Slované pohřebiště v Lahovicích u Prahy, „Archeol. rozhledy“, 8, 1956, s. 522—525; táž, Výzkum na slovanském pohřebišti v Lahovicích u Prahy v roce 1956, „Arch. rozhl.“ 9, 1957, 196—202.

⁷ J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, Braunschweig 1905, I, s. 438—443.

⁸ Na střední Podunají myslil J. Brunšmid, J. Hampel, A. Lissauer, L. Niederle a nově na př. I. Borkovský, Lj. Karaman a B. Szöke.

⁹ L. Niederle, *Rukověť slovanské archeologie*, Praha 1931, č. 188, pozn. c. 16.

¹⁰ Gy. Rhé und N. Fettich, *Jutas und Öskü*, Praha 1931, s. 19 obr. 4.

¹¹ L. Niederle, *Bemerkungen zu einigen Charakteristiken der altslawischen Gräber*, *Mitth. d. Anthr. Ges. in Wien*, 24, N. F. 14, 1894, str. 194—209; A. Bezenberger, *Ostpreussische Grenzbeziehungen*, „*Mannus*“, I. Erg. Bd., 1910, s. 72—75; A. Knorr, *Nové hroby ze starší doby hradištní ve středních Čechách*, „*Památky arch.*“ 44, 1953, s. 220—228; tam na s. 226.

¹² Dovolávám se tu zkušeností K. Musianoviczové; srov. její spis s. 132.

¹³ Tak asi vznikla esovitá smyčka na př. na kroužku z Fenékpuzsta (T. Pekáry, *Késő római sírok Fenékpuzstán, Spätromische Gräber in Fenékpuzsta*, *Arch. ért.* 82, 1, 1955, s. 19—29.) I vznik závešných kroužků gepidských lze tak vysvětliti. Sr. na př.: M. von Roska *Das gepidische Grabfeld von Veresmart-Marosveresmart (Turda-Tordaranyos, Siebenbürgen)*, „*Germania*“, 18, 1934, s. 123—130, obr. 3, č. 1 a 4; G. Müller-Kuales, *Die Goten-Vorgeschichte der deutschen Stämme* (herausg. von H. Reinerth) 3, s. 1149—1274; tam na s. 1264.

byl kroužek s esovitou smyčkou příliš rozšířen a byl dlouho oblíben¹⁴ a proto není pravděpodobné, že tam slovanská esovitá záušnice vznikala místy samostatně bez jakéhokoliv podnětu odjinud.

Jiný výklad o původu slovanské esovité záušnice podávají P. Reinecke¹⁵ a zvláště K. Dinklage¹⁶, který se při tom opírá o rozsáhlé studium v německých i slovanských museích. Podle něho byly na začátku celého vývoje merovejské náušnice s jednoduchými háčky na koncích, vedle nichž se už v 7. stol. objevují ve franských a alamanských řadových hrobech kruhy s háčkem na jednom a s esovitou smyčkou na druhém konci. Nejpozději v raném 8. věku začali na západě roztepávati tuto smyčku na plocho. V 8. stol. se esovité kruhy pomalu objevují ve východních částech franské říše. V Sasku se neujaly a v Durynsku sahá německé osídlení jen tak daleko k východu, jako, velké esovité kruhy o průměru 3—9 cm. a korály se „sluníčky“, které jsou typické pro 9. stol. Ke konci 9. stol. začal háček na druhém konci odpaďati. Kruhy měly původně průměr 3—10 cm, ale v 10. stol. se velmi zmenily, aby jich mohlo viseti na pásce více než dva. A tyto malé kruhy zatlačily v průběhu 1. poloviny 10. stol. velký kruh a přešly v 10. stol. k svobodným Slovanům a Maďarům. Slovanská záušnice dosahuje až ve 12. stol. většího průměru, asi 3—6 cm. Neobyčejně velký počet západních nalezišť esovitých kruhů ze 7. stol. a jejich plynulý vývoj od 8. stol. do 10. stol. svědčí o německém původu slovanské záušnice. Tolik K. Dinklage.

Obraz, který podává, je hoden podrobného přezkoušení. Nelze jej prostě odbýti poukazem na to, že plynulý vývoj německých kruhů v malé kroužky není bezpečně doložen¹⁷ a že drobné kroužky, slovanským záušnicím podobné, v německé oblasti se masově nevyskytují. Německá velká a často zapnutá záušnice se dostala k Slovanům, ale především jen do těch končin, kde slovan-
ský živel splynul později buď zcela nebo zčásti s Němci a měl tak účast na ethnogenesi německého národa. Jde především o Slovanů v Bavořích, kde byl německý kruh se smyčkou obvyklý a kde malá záušnice, slovanským podobná, je velmi vzácná a vyskytuje se tam výhradně s velkými kruhy němec-

¹⁴ Esovitá smyčka se v Německu objevuje záhy, ale starý je též zlatý byzantský poklad z Golubiće, jehož zapnuté náušnice s připojenými složitými okrasami mají esovitou smyčku na jednom a háček na druhém konci. Lj. Karaman (Iskopine društva „Bihaća“ u Mravincima i starohrvatska groblja, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knjiga 268, Umjetničkoga razreda 4, s. 22, obr.18) datuje nález do 7. stol.

¹⁵ P. Reinecke, Slawisch oder karolingisch, Praeh. Zeitschr. 19, 1928, 268—279; týž, Zur Herkunft der slavischen Schläfenringe, „Germania“ 18, 1934, s. 218—219.

¹⁶ Sr. pozn. c. 2.

¹⁷ K. Dinklage sám uvádí (Zur deutschen Frühgeschichte Thüringens s. 488), že esovité kruhy s navlečenými ozdobami zachovávají až do 10. (a 11.) stol. větší průměr.

ky¹⁸. Českých nálezů, o jejichž bavorském původu je možno uvažovati, je velmi málo¹⁹.

Německé kruhy s esovitou smyčkou se dostaly též do inventáře kultury karantánské, která je archeologickým odkazem Slovinců. J. P o u l í k, opíraje se o své objevy na moravském jihu, se domnívá, že karantánská (slovinská) oblast sahala až po řeku Dyji na Moravě. Na pohřebištích s karantánskými památkami jsou veliké německé kruhy s esovitou smyčkou²⁰ a jsou tam i veliké kruhy se smyčkou a s navlečenými dvojdílnými jahodami²¹. Jde o dobu pokojných styků Němců se Slovy v Bavořích a se Slovinci. K. D i n k l a g e si myslí²², že německé kruhy měly v karantánské oblasti svůj vývoj, že se tam menšily, až se zmenšily ve slovanskou záušnici v obvyklém slova smyslu. Tehdy prý jsou tam četné a vyskytují se prý tam s hrozníčkovitou záušnicí. Je však známo, že na karantánskou oblast měla v mladší době jejího vývoje silný vliv kultura belobrdská²³, ve které není nic západního

¹⁸ Pečlivý soupis bavorských nálezů podal A. Stroh, Die Reihengräber der karolingisch — ottonischen Zeit in der Oberpfalz, Kallmünz, O P F, 1954. Bavorské malé záušnice jsou vesměs tenké. Sr. záušnice z Burglengenfeldu s. 12—13, tab. 3 C č. 13, 14; z Krondorfu s. 24—25, tab. 14 A, č. 11 a 12; z Neustadtu a. K. s. 25—26, tab. 15 B, č. 10—11; z Matzhausen s. 30—31, tab. 9 B, č. 7, 8, 14, 16, (kde spolu s nimi byl v hrobě prsten rázu belobrdského se slabšími konci; na koncích má kuličky; je na tab. 9 B, č. 9).

¹⁹ Zaháčková záušnice z Třebeně u Chebu (R. T u r e k, Slovanské osídlení Chebska, „Obzor preh“ 14, s. 401—440; tam na s. 434; E. Š i m e k, Chebsko — dnešní nejzápadnější slovanské území — v staré době, Brno 1955, s. 212) má žebírkovanou smyčku, což podle K. D i n k l a g e (Der frühmittelalterliche Handelsweg von Böhmen ins bairische Isartal (Schüttenhofen-Deggendorf), „Altböhmen u. Altmähren“, 2, 1942, s. 82—111; tam na s. 85—86) je slovanský zvyk a na západě se nevyskytuje. Nesnadno je říci něco určitého o bronzovém tenkém drátku, zakřiveném do kruhu a se zbytkem háčkovitého výběžku na druhém konci z Horních Loman u Chebu (R. T u r e k, s. 421, 433). Ale není vyloučeno, že se německý typ dostal od bavorských Slovanů k Slovanům v Chebsku. O velké záušnici ze Zákolan u Kladna nevíme a asi už nezvíme, patří-li k tamním památkám z 9. stol. Sr. J. S m o l í k, Dvě česká pohřebiště z XI. století, „Památky archeol. a místopisné“, 12, 1884, s. 13—26; tam na s. 25, tab. II, 19. K. D i n k l a g e (Zur deutschen Frühgeschichte Thüringens s. 482—483) zná německý kruh z Žalova u Prahy a dovolává se při tom. I. Borkovského (Staroslovanská keramika, s. 57—58, 105).

²⁰ O. F i s c h b a c h, Ujabb letetek Hohenbergöl és Krungból „Arch. ért“ 1897, s. 133—147, tab. IV, 9, VI, 10, VII, 8 (Krungl); R. P i t t i o n i, Der Frühmittelalterliche Gräberfund von Köttlach Landkreis Gloggnitz, Niederdonau, Brünn-München-Wien 1943, na př. t. 11, c. 1—6; K. D i n k l a g e, Frühdeutsche Volkskultur in Kärnten und seinen Marken, Laibach 1943, tab. 5; K. D i n k l a g e nalezl i v bývalém knínském museu (dnes v Splitě) osm kruhů neslovanského zavěšeného typu s neroztepanou smyčkou (Zur deutschen Frühgeschichte Thüringens 482—483). Sr.: Lj. K a r a m a n, Osvrti na neka pitanja iz archeologije i povijesti umjetnosti, „Starohrvatska prosvjeta“, Serija III, sv. 2, s. 81—104.

²¹ K. D i n k l a g e, Frühdeutsche Volkskultur tab. VI, R. P i t t i o n i, tab. XI, c. 7—8.

²² K. D i n k l a g e, Frühdeutsche Volkskultur s. 17.

²³ Rozbor belobrdské kultury podal Z d. V á ň a, Madaři a Slované ve světle archeologických nálezů X.—XII. stol., „Slovanská archeológia“ 2, 1954, s. 51—104.

a která vedle četných záušnic obvyklého tvaru má i jiné své ozdoby hlavy, především hrozníčkovitou náušnici, o níž právě se K. Dinklage zminuje. Pronikání karantánských věcí do její oblasti je nevalné a účast karantánské kultury při vzniku kultury belobrdské nelze zjistit²⁴.

S výkladem K. Dinklagovým je v souhlase učení I. Borkovského²⁵, podle něhož kruhy s esovitým koncem měly symbolický význam, souvisící s křesťanstvím, a dostaly se k nám za horlivé misionářské činnosti mnichů irskoskotských. Smyčka jako kultovní symbol má prý svůj počátek v době antické, odkud ji převzalo křesťanství.

Myšlenka o symbolickém významu kruhů se smyčkou je hodna pečlivé úvahy. Proč se ženy německé, slovanské a jistě i maďarské tak dlouho zdobily šperkem tak jednoduchým? A nebyl to jen šperk prostého lidu, i ženy vyšší společenské třídy jej nosily. Je sice masa záušnic z laciných kovů, ale jsou i záušnice postříbřené, pozlacené, stříbrné i zlaté²⁶, a jsou i exempláře pěkně zdobené (duté záušnice typu pomořansko-obodritského) i z kovových niti dovedně upletené²⁷.

Uvedl jsem nahoře, že v otázce vzniku slovanské esovité záušnice hájím starý názor o jejím původu ve středním Podunají. V Karpatské kotlině měli už Gepidi závěsný kruh s jedním koncem tak stočeným, že se podobá slovanské záušnici²⁸. Vývojově s ním ovšem nesouvisí, náleží však do širokého rámce kruhů se smyčkou, uvnitř kterého měl své dějiny kruh byzantský²⁹, německý i slovanský. Začátek pozdější slovanské záušnice nad středním Dunajem je teprve v době, kdy tam byly slévány masivní bronzové okrasy bojovníkova pásu a řemení jeho koně. V jejich datování není jednoty. Sám jsem přesvědčen, že se tato velmi produktivní industrie končí současně se zánikem avarské moci okolo r. 800 a doznívá v raném 9 stol. Dokud avarský slévač zásobil jezdce těmito bronzami, sléval pro dívky a ženy masivní závěsné kruhy, které jsou někdy na obloučku okrášleny jedním nebo několika výčnělkami a mají dole ozdobný závěsek se skleněným korálem.³⁰ Mimo to bývají pozlaceny. Můžeme v nich vidět šperk vyšší třídy, jehož výroba se patrně skončila s litím masivních okras bojovníkova pásu a koňského řemení. Ale vedle těchto

²⁴ V podobném smyslu zamítají závěry K. Dinklagovy J. Korošec (Staroslovenska grobišca v severni Sloveniji, Celje 1947, s. 64, 76; Staroslovensko grobišče na Ptujskem gradu, Ljubjana 1950, s. 58 a Lj. Karaman (Osvrti).

²⁵ I. Borkovský, Esovité záušnice, jejich původ a význam, Referáty o pracovních výsledcích československých archeologů za rok 1955, část I, Liblice 1956, s. 148—158 (Československá akademie věd, Archeologický ústav).

²⁶ O zlatých záušnicích chci psati v připravované „Rukověti“.

²⁷ Techniku pletených záušnic pěkně popisuje M. Kostelníková, Pletená záušnice z Nové Vsi u Židlochovic na Moravě, „Arch. rozhl.“ 9, 1957, s. 331—336.

²⁸ Sr. pozn. č. 13.

²⁹ Sr. pozn. č. 14 o zlatých náušnicích z Golubiče.

³⁰ Sr. J. Hampel I, s. 350—353, obr. 898—921.

závěsných kruhů byl už v době avarského panství vyráběn prostý lidový závěsný kruh. Jsou to kroužky, napodobující lité závěsné kruhy, o nichž byla právě řeč, ale místo korálu mají prostý uzel z drátku stočený nebo prostý závěsek s plechovou jahodou, nebo je na ně navlečena jedna nebo několik nezdobených jahod.³¹ A do této skupiny prostých závěsných kruhů náleží kroužky s několikanásobnou smyčkou (obr. 2)³² a kroužky s dvojí smyčkou (obr. 1, 3)³³.

Domnívám se, že kroužky s několikanásobnou kličkou souvisí vývojově s kroužky s dvojí smyčkou, v nichž souhlasně s R. Turke m³⁴ vidím počátek slovanských záušnic s jednou smyčkou (obr. 4, 5, 6). Hojný výskyt kroužků s dvojí smyčkou v Čechách nelze vyjmouti z rámce vlivu Moravy na Čechy,³⁵ protože Čechy neměly přímého spojení s avarským Podunajím. S lidovým šperkem podunajským z doby, kdy avarský klenotník sléval masivní bronzy, souvisí lidový šperk na Slovensku a zvláště na Moravě, který je jeho pokračováním v 9. stol. až do stol. 10. Na Moravě byly ovšem svou dobou vyráběny ve velikých centrech z doby velkomoravské i skvělé věci, určené

³¹ O tomto prostém šperku podunajského původu jsem psal v stati „K dějinám našeho hradištního šperku“ („Časopis Nár. Mus“ 116, 1947, odd. duchovéd., s. 142—162) a v stati „Počátky českého šperku“ („Památky archeol.“ 46, 1955, s. 215—226). Četné jeho ukázky jsou u I. L. Červinky v knize „Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, obr. 15 atd., tab. 1, c. 3, 5, tab. 6, c. 9, 11, 12, atd.

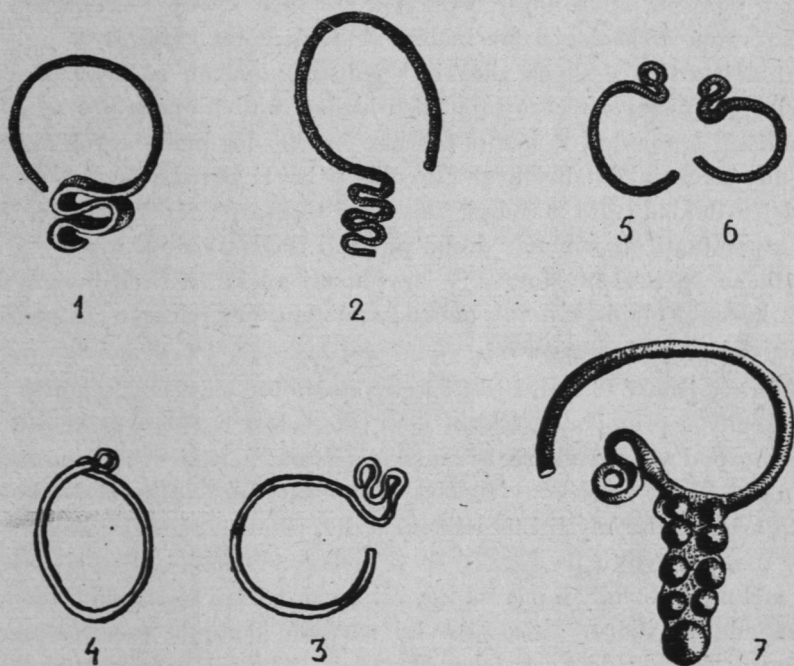
³² Píše o nich K. Musianowicz str. 180—181, 214, typ IX, tab. X; V. Hrubý, Staré Město, Velkomoravské pohřebiště „Na valách“, Praha 1955, s. 225; J. Sláma, K chronologické průkaznosti náušnice s několikanásobnou esovitou smyčkou, „Arch. rozhl.“ 9, 1957, s. 250—268. K. Dinklage datuje hrob z Burglengenfeld-Wieden v Bavořích, kde se tento kroužek vyskytl, do 8. stol. (Studien s. 179, tab. 5, c. 5), ale nevím, zda právem, protože chronologie bavorských pohřebišť, přehledně od A. Stroha publikovaných, musí býti přezkoušena. V Rusovech u Bratislavy byly v jednom hrobě s esovitými záušnicemi tři kroužky s koncem třikrát esovitě stočeným (G. Fehér, *Les fouilles de Zalavár* (1951—1953), „Acta archaeologica“, 4, 1954, s. 201—265; tam na s. 203). K dějinám tohoto kroužku u Slovanů přispěje podrobná publikace nálezu z rozsáhlého pohřebiště v Dolních Věstonicích (J. Poulik, *Jizní Morava, Země dávných Slovanů*, Brno 1948—1950, s. 73—90) a pohřebiště v Lahovicích u Prahy (sr. pozn. č. 6).

³³ Píše o nich J. Hampel I, s. 438—443, č. 1283 az 1285; K. Musianowicz s. 180—181, 214, tab. X, typ IX; J. Eisner v obnu v pozn. č. 31 uvedených statích, J. Sláma (K chronologické průkaznosti) neodděluje je od kroužku s několikanásobnou smyčkou. Pokročilý tvar má kroužek, který uveřejnil E. Nischer-Falkenhof a H. Mitscham-Märheim, Dritter Bericht über die Ausgrabungen in Nieder- und Oberleis, Bez. Mistelbach, N. Ö., „Wiener Präh. Zeitschrift“, 22, 1935, s. 83—99, obr. 13; Rovněž vyvinutý tvar má stříbrný kroužek z pohřebiště v Kérpuszta (P. Lipták J. Nemeskéri — B. Szöke tab. 48, c. 16).

³⁴ R. Turke, Posvátný háj na Chocholíku u Pnovic, Praha 1948, s. 34.

³⁵ V stati „Počátky českého šperku“ jsem se snažil dokázati silný vliv Moravy na Čechy v 9. stol. Morava měla tehdy na severní polovinu země české vliv nejen ve šperku, ale i ve výrobě keramické a kovářské.

pro vládnoucí třídu, i jejich prostější napodobeniny, odlévané v kadlubu. Je zajímavé, že z lidového moravského šperku podunajského původu se do jiných zemí, především pak do Čech, dostaly vlastně jen kroužky s několika násobnou smyčkou i s dvojitou smyčkou, jejichž výroba byla snadná a mohla

1 — Jutas, stolice Veszprémská, Madarsko. 2 — Žalov u Prahy, 3—4 — Praha, u Hradu z téhož hrobu, 5—6 — Mikulčice u Hodonína, Morava z téhož hrobu, 7 — Praha-Hrad; 1 — podle Gy.Rhé a Fetticha, 2,3,4,7 podle I Borovského, 5,6 — podle B.Novotného.

vyvolati výrobu domácí. K té v Čechách došlo a při tom se právě jako na Moravě dospělo už v 9. stol. k výrobě záušnic s jednou smyčkou³⁶.

Počátek vlivu moravského klenotnictví na Čechy jsem položil do druhé třetiny 9. stol. a při tom jsem k souboru moravských importů a podnětů při-

³⁶ Soupis starých kroužků s jednou smyčkou na Moravě a v Čechách, které aspon ve své většině náležejí do 9. stol. jsem podal v stati „Počátky českého šperku“. O datování moravských nálezů, kde je zatím starobylych esovitych záušnic málo, je ovšem možno případ od případu diskutovati, jsem však přesvědčen, že nejen v Čechách, ale i na Moravě byly kroužky s jednou smyčkou známy už v 9. stol. Nově byly dvě starobylé tenké záušnice s jednou smyčkou nalezeny na pohřebišti ve vsi Mikulčicích (obr. 5, 6), jehož památky, pokud jsou uveřejněny (Boris Novotný, Výzkum v Mikulčicích u Hodonína, „Arch. rozhl.“ 8, 1956, s. 519—522, obr. 216, c. 5), náležejí, jak myslím, nejpozději do počátku 10. stol.

řadil i kroužky s několikanásobnou smyčkou i s dvojí smyčkou³⁷. Je však otázka, zda se prosté kroužky s mnohonásobnou i s dvojí smyčkou nedostaly do Čech a nedaly tam podnět k vlastní výrobě a ke vzniku záušnice s jednou smyčkou dříve, než začala na Čechy působiti svou produkcí veliká moravská střediska. Na možnost takového výkladu ukazuje jednoduchá výroba těchto kroužků a poměně jejich hojný výskyt a zřetelný vývoj v Čechach³⁸. Podle nynějšího stavu archeologického bádání se však domnívám, že nelze jíti při datování nejstarších českých záušnic s jednou smyčkou zpět až do 8. stol. Také nelze při úvaze o těchto kroužcích hledati v nich oporu pro schema vývoje hradištní keramiky, k němuž ten který archeolog podle svých zkušeností dospěl, aby nevznikl bludný kruh. Rovněž nelze si z nedořešených problémů vybíratí jen doklady pro starobylé datování těchto památek vhodné. Nesmíme též zapomínati, že nemáme dosud přesněji určen počátek výroby prostého podunajského šperku na Moravě³⁹. Nevylučuji však, že se jednou u těchto prostých kroužků dojde k datu poněkud staršímu, než jak se nyní podle dané archeologické situace domnívám.

Na Moravě jsou v 9. stol. i jiné šperky s esovitou smyčkou. Jsou to jednak závěsné kruhy s připojeným hrozníčkem, které tam mohly vzniknouti samostatně nebo pod vlivem vkusu byzantského (srov. náušnice z Golubiče), pak kruhy, na něž byly navlékány ozdobné sloupečky⁴⁰ nebo filigránové košíčky⁴¹. U těchto kruhů nelze mysliti na německý vliv, protože německý kovový šperk byl jiný a neměl vlivu na ženský šperk velkomoravský, zatím co moravský vělmož měl meč, ostruhy a pásová kování z valné části ze západu nebo aspoň podle západního vzoru. Hrozníčkovité závěsné kruhy s esovitou smyčkou se z Moravy dostaly do Čech (obr. 7).

Z dějepisu víme, že knížata z rodu Přemyslova sídlila zprvu na Levém Hradci, než byl na sklonku 9. stol. založen hrad Praha. Uvažujeme jen o tom, zda před Levým Hradcem byl ústředním hradem Českého kmene hrad Budeč nad Zákolany u Kladna nebo Libušín u Slaného. Ve své stati o počátcích českého šperku jsem ukázal na rozdíl mezi nálezy z pohřebiště v Žalově u Prahy, které náleží k Levému Hradci a nálezy z hrobů na hradě Praze a z jeho.

³⁷ Nový doklad pro můj výklad přinesl J. Sláma (K chronologické prukaznosti), který mohl uveřejniti soupis památek z jednoho hrobu v Žalově u Levého Hradce u Prahy. V hrobě byl totiž kroužek s mnohonásobnou smyčkou spolu se šperky, které vesměs vyšly z dílen velkých středisek velkomoravských.

³⁸ J. Sláma (K chronologické prukaznosti) se pokouší o datování kroužku s několikanásobnou i s dvojí smyčkou do první třetiny 9. stol. O tom lze uvažovati. Konec jejich výroby však datuje příliš určitě nejpozději k polovině 9. stol.

³⁹ Podle Červinkova soupisu moravských nalezišť (sr. pozn. c. 33) jsou šperky rázu podunajského výhradně v kostrových hrobech.

⁴⁰ V. Hrubý str. 241—242.

⁴¹ V. Hrubý str. 240—241.

nejbližšího okolí. Jsou totiž v Žalově věci původu moravského z dílen, které pracovaly pro vyšší třídu, zatím co na hradě Praze a v jeho nejbližším okolí je jich málo⁴². Je tam však především prostý šperk moravský, at' již jde o věci původu podunajského nebo v kadlubech odlévané imitace skvostných moravských věcí. Prostý šperk moravský zřejmě přečkal konec Velké Moravy, což se o jemné klenotnické práci moravské nedá dobře říci. Ukázal jsem na rozdíl mezi bohatou výbavou ženy, pohřbené v Želénkách u Duchcova⁴³, a stříbrnými šperky ženy, která zemřela někdy na počátku 10. stol. a byla pohřbena v nejstarším kostele Pražského hradu. Její hlavu zdobily jen prosté hrozníčkovité závěsné kruhy, ulité v kadlubu, a prostý kruh s očkem⁴⁴. Nálezy v Čechách mne vedou k domněnce, že právě v Praze došlo v době blíže neznámé, snad v druhé třetině 10. stol., pod vlivem starých moravských importů k masové výrobě esovité záušnice, která se z Prahy začala hromadně šířit v západním Slovanstvu i na Moravě⁴⁵.

O esovité záušnici, tak hojné v belobrdské kultuře, nemohu zatím říci nic více než to, že její vývoj z německého kruhu nelze dokázat. Ovšem pro její postupný vývoj ze záušnic typu jutasského nemáme zatím dokladů, ale celkový rozbor belobrdského inventáře⁴⁶ i jednotlivých jeho památek vede nás k tomu, abychom původ belobrdské záušnice hledali v Karpatské kotlině v témže kořeni, z něhož vznikla v 9. stol. záušnice českomoravská. K vyjasnění problému přispěje jednou podrobný rozbor inventáře karantánského, co je v něm původu domácího, co přišlo ze západu, co z jihu a co přinesla kultura belobrdská. Pak bude možno archeologický obraz srovnávat s dějepisnými prameny o splnutí některých částí široké oblasti karantánské s německou expanzí podél Dunaje k východu.

O některých částech obrazu, který ve své stati podávám, je možno diskutovat, domnívám se však, že hlavní závěry mého výkladu obstojí. Předně, že je rozdíl mezi německým kruhem s esovitou smyčkou a mezi slovanskou esovitou záušnicí. Potom, že západoslovanská esovitá záušnice vznikla v oblasti českomoravské z podnětu příslého z kultury keszthelyské. (avarsko-slovanské).

⁴² J. Eisner, Počátky českého šperku. I pod Budčí jsou doklady o styku jeho hradčanů s velkými moravskými středisky.

⁴³ J. L. Píček obr. 43; J. Schránil, Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens, Berlin und Leipzig 1928, str. 294, tab. 71.

⁴⁴ I. Boršovský, Kostel Panny Marie na Pražském hradě, Pam. arch. 44, 1953, str. 129—200, obr. 17, c. 2, 3, 4.

⁴⁵ Že se masově vyráběná záušnice širila na Moravu z Čech, přijímá nově Č. Staňa, Nové nálezy na pohřebištích mladší doby hradištní na Moravě, Arch. rozhl. 8, 1956, str. 679—684

⁴⁶ Sr. pozn. c. 23.